

Dean P. Béchard, *Syntax of New Testament Greek. A Student's Manual* (Subsidia Biblica 49; Roma: Gregorian & Biblical Press 2018). Pp. 137. € 18. ISBN 978-88-7653-708-0

Nowy podręcznik do nauki składni nowotestamentowej greki. Analiza merytoryczno-dydaktyczna

New Coursebook for Learning the Syntax of New Testament Greek:
Analysis of Content and Didactic Potential

ANDRZEJ PIWOWAR

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: andpiw@gazeta
ORCID: 0000-0001-9316-1791

ABSTRACT: The article constitutes an in-depth analysis of D.P. Béchard's *Syntax of New Testament Greek: A Student's Manual*. The author conceives of the book as a coursebook for the students of the Pontifical Biblical Institute in Rome that will aid them in learning the syntax of New Testament Greek. Detailed analysis of the content of the book makes it clear that the author has overlooked many important aspects of biblical Greek. Because of that, *Syntax of New Testament Greek: A Student's Manual* cannot be treated as a comprehensive overview of New Testament Greek but only as a grammar coursebook at the rudimentary level.

KEYWORDS: Greek, koine, the syntax of biblical Greek, New Testament

SŁOWA KLUCZE: język grecki, koine, składnia biblijnej greki, Nowy Testament

Papieski Instytut Biblijny (PIB) w Rzymie z całą pewnością należy do najlepszych ośrodków biblijnych na świecie, a jeśli weźmiemy pod uwagę jego zadania dydaktyczne (studia biblijne, których celem jest formacja intelektualna nowych biblistów), to możemy śmiało stwierdzić, że jest to czołowa uczelnia biblijna kształcąca przyszłych badaczy Pisma Świętego i literatury międzytestamentalnej. To, co wyróżnia Biblicum, to fakt, że uczelnia kładzie mocny akcent na naukę języków biblijnych (zwłaszcza hebrajskiego i greckiego), zarówno ich morfologii, jak i składni. Jest to w pełni zrozumiałe i uzasadnione, ponieważ ich znajomość jest podstawą pracy egzegety, wszelkiego zgłębiania tekstu i prze-

kładu ksiąg natchnionych. Z wyżej przedstawionych powodów absolwenci PIB wyróżniają się dobrą znajomością języków biblijnych już po ukończeniu cyklu licencjackiego. Jednym z najbardziej znanych wykładowców tej uczelni był Maximilian Zerwick (1901–1975), który poświęcił się studiowaniu biblijnego języka greckiego. Jego *Graecitas Biblica* (I wydanie w 1944 r.) oraz *Analysis philologica Novi Testamenti graeci* (I wydanie w 1953 r.) do dziś zaliczane są do najważniejszych pomocy w studium składni biblijnego języka greckiego (zwłaszcza ta pierwsza publikacja). Były one często wznawiane i tłumaczone na wiele języków. Świadczy to o ich niezwykłym znaczeniu oraz wielkiej popularności pośród studentów i badaczy greckiego tekstu Nowego Testamentu. Przez wiele lat *Graecitas Biblica* była podstawowym i jedynym opracowaniem składni biblijnego języka greckiego przygotowanym przez wykładowców Biblicum. Choć gramatyka ta nie ma charakteru dydaktycznego (brakuje ćwiczeń), to jednak przez wiele lat była traktowana jako podręcznik do syntaksy greki nowotestamentowej.

W ubiegłym roku prof. Dean P. Bécharde (wykładowca od 2006 r. język grecki w PIB) opublikował pierwsze od wydania książki o. M. Zerwicka opracowanie składni biblijnego języka greckiego. Jego *Syntax of New Testament. A Student's Manual* ukazała się nakładem wydawnictwa Gregorian & Biblical Press jako 49. tom serii Subsidia Biblica¹. Sam podtytuł, jak i dedykacja książki („To the students of the Pontifical Biblical Institute, past, present, and future”) świadczą jednoznacznie, że została ona przygotowana jako pomoc naukowa przeznaczona dla studentów uczących się składni biblijnej greki lub tych, którzy pragną odświeżyć sobie jej zasady. Podobnie jak *Graecitas Biblica*, również omawiana publikacja nie zawiera ćwiczeń, więc trudno jest ją nazwać podręcznikiem w pełnym tego słowa znaczeniu. Główna część książki została podzielona na dziesięć rozdziałów, które są poprzedzone spisem treści (s. vii–xiii), wykazem skrótów (s. xv) oraz bardzo krótką bibliografią (s. xvii–xix), obejmującą 17 słowników i 16 gramatyk biblijnego języka greckiego Nowego Testamentu. W zamieszczonej na początku bibliografii autor nie ujął jednak wszystkich publikacji, do których odwołuje się w swoim opracowaniu. Można to dostrzec porównując krótkie bibliografie zamieszczone na początku każdego rozdziału (poza rozdziałem ostatnim, poświęconym regułom akcentowania słów w języku greckim), odnoszące się bezpośrednio do poruszanych w każdym z nich zagadnień składniowych. Należy podkreślić, że podanie na początku rozdziałów wybranej i dostosowanej do ich treści bibliografii jest ważnym i bardzo pozytywnym aspektem gramatyki D. P. Bécharde. Należy to docenić, ponieważ pozwalają one na pogłębienie i lepsze poznanie omawianych zagadnień, jeśli tylko student chciałby dowiedzieć się więcej na dany temat i wzbogacić swoją wiedzę poprzez lekturę dodatkowych opracowań, bez

1 D. P. Bécharde, *Syntax of New Testament Greek. A Student's Manual* (SubBi 49; Roma, Gregorian & Biblical Press 2018).

konieczności szukania ich w innych publikacjach. Całość podręcznika zamykają dwa indeksy: tekstów cytowanych (s. 129-134) oraz rzeczowy (s. 135-137).

Rozdział I (s. 3-14) poświęcony jest podstawowym wiadomościom z zakresu składni w sensie ogólnym. Na początku Béchard omówił poszczególne części zdania i wyjaśnił ich znaczenie oraz funkcje. Następnie skoncentrował się na zdaniach prostych i złożonych (współrzędnie i podrzędnie), omawiając w sposób ogólny ich budowę oraz relacje składniowe, jakie mogą istnieć pomiędzy nimi. Celem tego rozdziału jest z jednej strony zapoznanie studentów zaczynających naukę syntaktyki języka greckiego z ogólnymi podstawami składni, z drugiej zaś podanie właściwego słownictwa w języku angielskim, którym studenci będą posługiwali się w dalszej nauce. Może wydać się nieco dziwne, że w analizowanej gramatyce znajdują się na początku powyższe (elementarne) informacje, ale należy uwzględnić fakt, że studenci PIB pochodzą z różnych części świata i nie zawsze posiadają podstawową wiedzę dotyczącą syntaktyki (podmiot, orzeczenie, rodzaje zdań itp.), konieczną do studiowania dość skomplikowanej składni biblijnego języka greckiego. Autor każde omawiane w tej części podręcznika zjawisko syntaktyczne zobrazował dwoma lub trzema greckimi zdaniami z tekstu Nowego Testamentu. Podane przykłady są bardzo cenne dla uczącego się, ponieważ w sposób praktyczny obrazują opisane teoretycznie zjawiska składniowe. Szkoda, że w ostatnim paragrafie rozdziału I (s. 13-14), w którym zostały omówione zdania podrzędne okolicznikowe (czasu, celu, skutku, przyczyny, warunku i porównania), autor nie podał żadnych przykładów. Należy też podkreślić, że D. P. Béchard zaprezentował je dość pobieżnie, ograniczając się do podstawowych informacji na ich temat. Niestety, w dalszej części podręcznika nie pogłębił on tego zagadnienia, pozostawiając studenta jedynie z podstawowymi wiadomościami dotyczącymi tego tematu syntaktycznego. Należałoby więc pogłębić i uszczegółowić omówienie go w *Syntax of New Testament Greek*, tak aby przedstawić uczącemu się całą różnorodność zdań podrzędnych okolicznikowych oraz uświadomić mu ich złożoność, tzn. że niekiedy te same konstrukcje mogą wyrażać różne rodzaje zdań podrzędnych, np. ἵνα + *coniunctivus* lub τοῦ + *infinitivus* nie zawsze wyrażają zdanie podrzędne celowe, ale również (w zależności od kontekstu) mogą być zdaniami podrzędnymi skutkowymi².

2 Zob. F. Blass – A. Debrunner, *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature* (Chicago: The University of Chicago Press 1961) § 400; A. J. Köstenberger – B. L. Merkle – R. L. Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek. An Intermediate Study of the Grammar and Syntax of the New Testament* (Nashville, TN: B&H Academic 2016) 202-203, 362-365; D. L. Mathewson – E. B. Emig, *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Baker Academic 2016) 170-172; A. Piwowar, *Składnia języka greckiego Nowego Testamentu* (Materiały Pomocnicze do Wykładów z Biblistyki 13; Lublin: Wydawnictwo KUL 2017) § 478-479, 489; D. B. Wallace, *Greek Grammar. Beyond the Basics. An Exegetical Syntax of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Zondervan 1996) 473-474, 610; R. A. Young, *Intermediate New Testament Greek. A Linguistic and Exegetical Approach* (Nashville, TN: Broadman

W rozdziale I omawianego opracowania można dostrzec jeszcze jedno dość niepokojące zjawisko, jeśli weźmiemy pod uwagę, że znajduje się ono w opracowaniu składni języka greckiego, z którego studenci PIB mają uczyć się tej trudnej materii. W kilku miejscach autor podał niezbyt właściwe tłumaczenie podanych jako przykłady zdań z Nowego Testamentu. Uwaga ta odnosi się do przekładu na język angielski Dz 8,19; Hbr 10,31; Łk 11,6 (s. 11); J 11,53 (s. 12); Dz 4,11; 5,30 (s. 13). Oczywiście nie chodzi o całościowo rozumiane tłumaczenie wymienionych wersetów, ale o pewne niuanse zawarte w tekście oryginalnym (greckim), na które tłumacz, a tym bardziej egzegeta, powinien zwrócić uwagę. Wskazane powyżej teksty z punktu widzenia składni biblijnej greki zostały zinterpretowane poprawnie i w sposób właściwy, jednak autor w ich translacji nie uwzględnił rozpoznanych w nich zjawisk syntaktycznych. Przykładem opisanego powyżej zjawiska może być zawarty w rozdziale II (s. 25) tekst Mt 5,3: Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, w którym D. P. Bécharde celownik τῷ πνεύματι interpretuje jako „Dative of respect”, ale pomimo to tłumaczy: „Blessed are the poor in spirit”, czyli tak, jakby był to *dativus loci*. Przytoczone słowa greckie powinien oddać zaś w następujący sposób: „Błogosławieni ubodzy odnośnie do/co do/względem ducha”³, tak aby w przekładzie oddać τῷ πνεύματι jako *dativus relationis*. W obrębie całej *Syntax of New Testament Greek* można by przytoczyć znacznie więcej przykładów niezbyt odpowiedniego tłumaczenia podanych tekstów biblijnych w odniesieniu do zjawisk syntaktycznych, które mają one zobrazować.

W rozdziale II (s. 15-28) autor gramatyki omówił funkcje składniowe, jakie w biblijnym języku greckim mogą pełnić poszczególne przypadki. Po krótkim i bardzo syntetycznym przedstawieniu podstawowych wiadomości dotyczących przypadków (s. 15-17) przeszedł on do prezentacji mianownika. Kolejno przedstawił użycie go jako: podmiotu, orzecznika, *nominativus pendens* oraz wskazał na apozycję mianownika. W tym ostatnim użyciu składniowym nominatiwu czytelnik dowiadyuje się, że może on zostać użyty zamiast wykrzyknika. Jest to prawda, ale określenie go jako „Appositional Nominative”⁴ zdaje się raczej sugerować uży-

& Holman Publishers 1994) 138.169-171; M. Zerwick, *Biblical Greek* (SubBi 41; Roma: Gregorian & Biblical Press 2011) § 350, 383, 406, 409.

3 D. B. Wallace (*Greek Grammar*, 145) proponuje, aby w tłumaczeniu na język angielski „Dative of Reference/Respect” posługiwać się następującymi zwrotami: „with reference” lub „concerning, about, in regard to, etc.”.

4 Inni autorzy angielskojęzyczni gramatyk biblijnego języka greckiego określają powyższe użycie mianownika w inny sposób, np. J. A. Brooks i C. L. Winbery (zob. *Syntax of New Testament Greek* [Lanham, MD: University Press of America 1988] 7) mówią o „[Nominative] In exclamations”. A. J. Köstenberger, B. L. Merkle i R. L. Plummer (*Going Deeper with New Testament Greek*, 57-58) używają w stosunku do mianownika występującego w funkcji wołacza prostego określenia „Address”. D. B. Wallace (*Greek Grammar*, 56-57) nazywa go zaś „Nominative for Vocative (Nominative of Address)”. Podobnie czyni także R. A. Young (*Intermediate New Testament Greek*, 12-13). Por. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 147; A. T. Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research* (New York: Broadman Press 1914) 461; N. Turner,

cie mianownika w apozycji do innego rzeczownika, zaimka lub innej substantywowanej części mowy w tymże przypadku⁵, a nie do wołacza, ponieważ o apozycji mówimy wtedy, gdy dwa rzeczowniki, zaimki lub inne substantywowane części mowy znajdują się w tym samym przypadku, a nie w różnych przypadkach.

Następnie D. P. Béchard omówił różne funkcje składniowe, które w biblijnej grece może pełnić dopełniacz (s. 18-23). Dzieli je on na cztery grupy. Pierwszą określa jako „Genitive with Nouns (*Adnominal Genitive*)”, drugą – „Genitive with Verbs (*Adverbial Genitive*)”, trzecią – „Ablative Uses of the Genitive”, czwartą zaś – „The Genitive Absolute”. Do pierwszej z wymienionych grup, zdaniem autora gramatyki, należą: *genetivus possessoris*, *originis*, *partitivus*, *qualitatis* (utożsamia go z *genetivus hebraicus*), *subiectivus* oraz *objectivus*. Zalicza on do niej również „Genitive of Content”, który określa jako „Epexegetical Genitive or Appositional Genitive” (s. 20). Określenie tej funkcji składniowej dopełniacza może sugerować, że mamy do czynienia z *genetivus abundantiae*⁶. Dopiero dopowiedzenie – dookreślenie go znajdujące się w nawiasie – wskazuje, że autorowi chodzi o *genetivus epexegeticus* lub *appositionis* (s. 20). Wprowadzona przez D. P. Bécharda nazwa „Genitive of Content” nie jest więc najbardziej szczęśliwa⁷. Każdy autor składni do języka greckiego, tym bardziej jeśli ma ona być używana jako podręcznik, powinien raczej stosować przyjęte – można by powiedzieć „klasyczne” – określenia i nazwy, tak aby nie wprowadzać osób korzystających z tego opracowania w zakłopotanie wynikające z różnorodności określeń i nazw, które z kolei prowadzi do niepotrzebnego zamieszania w umyśle uczącego się. Ponadto ważne jest ujednolicenie stosowanych terminów i nazw z istniejącymi już opracowaniami, tak aby były one zbieżne z innymi publikacjami, które powstały wcześniej. Odnosnie jeszcze do samych nazw *genetivus epexegeticus* i *appositionis*, powinniśmy zauważyć, że można – czyni to wiele gramatyk – odróżnić *genetivus epexegeticus* od *appositionis*⁸, choć z drugiej strony wiele z nich określa je jako tę

A Grammar of New Testament Greek, IV, Style (London–New York: T&T Clark 1976) 34-35; Zerwick, *Biblical Greek*, § 33-34.

5 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 2, 7; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 9; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 58; Wallace, *Greek Grammar*, 48-49; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 12. Por. Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 22.

6 F. Blass i A. Debrunner (*A Greek Grammar*, § 167) omawiają w jednym paragrafie *genetivus abundantiae* i *genetivus appositionis*, ale bardzo wyraźnie podkreślają, że chodzi o dwie różne kategorie składniowe greckiego dopełniacza – nie utożsamiają ich ze sobą. R. A. Young (*Intermediate New Testament Greek*, 27 i 39-40) i D. B. Wallace (*Greek Grammar*, 92-94 i 95-100) oraz wielu innych badaczy biblijnego języka greckiego wyraźnie oddzielają obie te funkcje składniowe i omawiają je oddzielnie. Por. Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 94-95 i 103-104.

7 A. T. Robertson (*A Grammar of the Greek New Testament*, 498-499) tę funkcję składniową greckiego dopełniacza określa jako „[Genitive] Apposition or Definition”. Por. Wallace, *Greek Grammar*, 95.

8 Zob. Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 103-104; Wallace, *Greek Grammar*, 95-98.

samą kategorię składniową greckiego dopełniacza⁹. Jako przykład występowania tego rodzaju składniowego genetiwu w biblijnej grece D. P. Béchard podał Rz 4,11 i 2 Kor 5,5. Oba dopełniacze występujące w tych tekstach (περιτομῆς i τοῦ πνεύματος) można interpretować jako *genitivus epexegeticus*, jednak podane tłumaczenie na język angielski nie oddaje ich we właściwy sposób („the sign of circumcision” w Rz 4,11 i „the guarantee of the Spirit” w 2 Kor 5,5; s. 20)¹⁰, choć niektórzy oddają je tak samo, jak to uczynił autor omawianego podręcznika¹¹. W przekładzie autor powinien był oddać oba te słowa w dopełniaczu jako rzecztywiste *genitivus epexegeticus*, czyli np.: „i otrzymał znak, czyli/tzn. obrzezanie” (Rz 4,11) i „Ten, który dał nam porękę, czyli/tzn. Ducha” (2 Kor 5,5).

W drugiej grupie funkcji składniowych greckiego dopełniacza („Genitive with Verbs [Adverbial Genitive]”) D. P. Béchard umieścił: *genitivus partitivus*, *abundantiae* (określa go jako „Genitive of Fulness”) i *pretii*. Autor omawianej gramatyki niewłaściwie zaliczył i określił „Partitive Genitive” jako należący do tej grupy funkcji składniowych genetiwu. Właściwy grecki dopełniacz częściowy nie jest dopełnieniem czasownika, tzn. nie jest użyty ze względu na fakt, że czasownik domaga się tego przypadku jako dopełnienia (rekcja czasownika)¹², lecz „*Nomen rectum* (rzeczownik w G) określa całość: kategorię, grupę bądź ogół osób lub przedmiotów, do którego należy *nomen regens*”¹³. Jest to dość poważny błąd autora *Syntax of New Testament Greek*.

W trzeciej grupie funkcji syntaktycznych, jakie w biblijnym języku greckim może pełnić *genetivus* („Ablative Uses of the Genitive”), D. P. Béchard umiesz-

⁹ Zob. Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 17-18; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 51.

¹⁰ „Every genitive of apposition, like most genitive uses, can be translated with *of*+ the genitive noun. To test whether the genitive in question is a genitive of apposition, replace the word of with the paraphrase *which is* or *that is*, namely, or, if a personal noun, *who is*” (Wallace, *Greek Grammar*, 95). Por. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 167; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 16-17; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 51; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 39-40.

¹¹ Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 17; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 104; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 17-18; Zerwick, *Biblical Greek*, § 45.

¹² Zob. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 169-178; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 20; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 105; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 21; H. P. V. Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek* (Cambridge: Cambridge University Press 1912) 40-41; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 505-512, 517-519; Turner, *A Grammar of New Testament Greek*, IV, 231-234; Wallace, *Greek Grammar*, 131-134.

¹³ Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 41. Por. M. C. Benvenuto, „Genitive”, *EAGLL* II, 5-6; Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 164; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 30-31; W. Jonczyk, *Wprowadzenie do języka greckiego Nowego Testamentu* (Pracownia Biblijna 1; Kraków: Wydawnictwo WAM 2014) 64; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 95-96; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 18-19; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 502-503; G. Szamocki, *Greka Nowego Testamentu* (Pelplin: Bernardinum 2004) 111; Wallace, *Greek Grammar*, 84-86; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 28-29.

cza tylko dwa składniowe rodzaje tego przypadku: *temporis* i *comparationis*. Czwartą, ostatnią już grupę stanowi samodzielnie *genetivus absolutus*. Powyższe funkcje syntaktyczne genetiwu zostały opracowane w sposób właściwy i nie wzbudzają żadnych zastrzeżeń. Można jedynie zwrócić uwagę na fakt, że nie został podany żaden przykład *genetivus absolutus* w znaczeniu okolicznika przyzwolenia. Autor pominął milczeniem również fakt, że *genetivus absolutus* może przyjmować także znaczenie okolicznika warunku lub sposobu.

W omówieniu greckiego dopełniacza Béchard pominął zupełnie następujące funkcje składniowe tego przypadku: *agentis*¹⁴, *celu*¹⁵, *loci*¹⁶ i *materiae*¹⁷. Zaś *genetivus relationis*¹⁸ omawia w rozdziale IX (s. 105), jako wyraz wpływów języków semickich na grekę biblijną¹⁹.

W dalszej części rozdziału II autor omówił funkcje syntaktyczne celownika (s. 23-26). Zostały one podzielone na trzy grupy: „Proper Uses of the Dative”, „Instrumental Dative” oraz „Locative Dative”. Do pierwszej z nich D. P. Béchard zaliczył celownik jako dopełnienie dalsze, *dativus commodi* i *incommodi*, *possesivus* oraz celownik jako dopełnienie czasowników, które łączą się właśnie z tym przypadkiem. Jako przykład obrazujący użycie *dativus commodi* („Dative of Advantage”) autor podał tekst Łk 4,22. Jednak, jak to widzieliśmy już wcześniej, pojawia się pytanie, czy tłumaczenie w tym wersecie zaimka osobowego w celowniku (αὐτῷ) jako „about him” (s. 24) jest właściwym oddaniem w języku angielski tego greckiego słowa, zinterpretowanego jako celownik korzyści? Zwłaszcza że jako przykład *dativus incommodi* autor podał Mt 23,31 i w wypadku tego tekstu εἰπότες przekłada poprawnie jako „against yourselves”, a w obu tekstach mamy do czynienia z tą samą syntagmą μαρτυρέω + *dativus* (w Łk 4,22 D. P. Béchard tłumaczy ją „spoke well”, zaś w Mt 23,31 „give witness”).

Do drugiej grupy funkcji składniowych greckiego celownika („Instrumental Dative”) autor gramatyki zaliczył *dativus instrumentalis* („of Means”), *modi* („of

14 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 24-27; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 101; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 43; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 542; Wallace, *Greek Grammar*, 104-106, 126-127.

15 Zob. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 166; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 30; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 54; Wallace, *Greek Grammar*, 100-101; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 37.

16 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 28-29; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 53; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 37.

17 Zob. Jonczyk, *Wprowadzenie do języka greckiego*, 64; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 94; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 49; Wallace, *Greek Grammar*, 91-92; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 28.

18 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 9; Jonczyk, *Wprowadzenie do języka greckiego*, 63; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 92-93; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 36; Wallace, *Greek Grammar*, 83-84; Zerwick, *Biblical Greek*, § 42-44.

19 Zob. Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 105.

Manner”), *causae* („of Cause”) i *relationis* („of Respect”). Podana definicja tego ostatniego („to denote the respect in which something is true”²⁰) jest raczej niewystarczająca, aby dobrze zrozumieć ten rodzaj składniowy datiwu.

Trzecia grupa funkcji syntaktycznych greckiego celownika („Locative Dative”) obejmuje dwa greckie rodzaje składniowe tego przypadku: *dativus loci* i *dativus temporis* („Dative of Time When”).

W omówieniu funkcji składniowych datiwu w biblijnym języku greckim zabrakło jednak wskazania i zaprezentowania w *Syntax of New Testament Greek* tak ważnych kategorii syntaktycznych tego przypadku, jak: *dativus termini*²¹, *agens*²² czy *sociativus*²³.

Jako ostatni spośród przypadków istniejących w języku greckim D.P. Béchard przedstawił *accusativus* (s. 26-28). Podał jednak zaledwie podstawowe i najważniejsze jego funkcje składniowe, a mianowicie użycie go jako: dopełnienie bliższe, akuzatiwus przedmiotu wewnętrznego, *accusativus duplex*, *relationis* oraz *accusativus temporis* i *loci* (oba określone jako „Accusative of Extant”). Podobnie jak w wypadku *dativus relationis*, również wyjaśnienie „Accusative of Respect” nie jest wystarczające („Accusative of Respect [Adverbial Accusative]: to limit or define the respect in which something exists or is true”²⁴). Pojawia się ponadto pytanie: dlaczego określenie „Adverbial Accusative” zostało użyte jedynie w odniesieniu do „Accusative of Respect”, a nie także do omawianego po nim „Accusative of Extent”, który również jest „Adverbial Accusative”²⁵? Po

20 Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 25. Por. „The dative of reference provides a limitation, setting concrete boundaries for a given relationship” (Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 125). „In this use, an action is done more generally ‘with reference to’ or ‘with respect to’ something or someone, indicated by the dative” (Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 23). „The adverbial dative of reference is a nominal that functions adverbially to limit a verb or adjective to a particular frame of reference. This idea can be conveyed in English with such expressions as ‘with reference to’, ‘concerning’, or ‘about’” (Young, *Intermediate New Testament Greek*, 46).

21 Zob. Jonczyk, *Wprowadzenie do języka greckiego*, 68; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 60; Wallace, *Greek Grammar*, 147-148.

22 Zob. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 191; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 48-49; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 132-133; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 63; Turner, *A Grammar of New Testament Greek*, IV, 240; Wallace, *Greek Grammar*, 163-166; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 50; Zerwick, *Biblical Greek*, § 59.

23 Zob. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 193-194; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 47-48; Jonczyk, *Wprowadzenie do języka greckiego*, 69; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 133-134; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 25; Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek*, 44; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 65; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 528-530; Turner, *A Grammar of New Testament Greek*, IV, 240-241; Wallace, *Greek Grammar*, 159-161; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 51.

24 Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 27.

25 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 52-57; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 69-70; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 31-32; Wallace, *Greek Grammar*, 199-205; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 19-21.

raz kolejny tłumaczenie jednego z przykładów podanych w tej części gramatyki, obrazujących użycie greckiego biernika, niezbyt odpowiada kategorii składniowej, do której został on przypisany. Chodzi o J 6,10 (s. 27). Należy zauważyć przy okazji tego tekstu, że D. P. Béchard podaje nieco inną wersję tego wersetu (ἀνέπεσον οὖν οἱ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν ὥσει πεντακισχίλιοι) niż ta, która jest zawarta w 28. wydaniu *Novum Testamentum Graece* Nestle – Alanda (ἀνέπεσαν οὖν οἱ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν ὡς πεντακισχίλιοι). Powyższy tekst z Ewangelii Jana autor tłumaczy w następujący sposób: „The men reclined, about 5,000 in number”²⁶. Nie wydaje się, aby tłumaczenie τὸν ἀριθμὸν jako „in number” oddawało w sposób właściwy (choć z całą pewnością poprawny w języku angielskim) grecki „Accusative of Respect”, tak aby studiujący grekę mógł się dowiedzieć, jak należy rozumieć i dosłownie tłumaczyć ten rodzaj akuzatiwu.

W *Syntax of New Testament Greek* autor pominął milczeniem *accusativus adverbialis*, zwany niekiedy akuzatiwem sposobu²⁷, oraz *accusativus pendens*²⁸, określane także przez niektórych jako *absolutus*²⁹. Ponadto omawiając funkcje składniowe tego przypadku, nie przedstawił roli, jaką *accusativus* pełni w konstrukcji *Accusativus cum infinitivo*³⁰ (do konstrukcji tej autor nawiązał jednym zdaniem we wprowadzeniu ogólnym do bezokolicznika³¹ i zdawkowo odniósł się do niej w paragrafie 2.3 rozdziału V³²). Nie zwrócił on także uwagi na *accusativus*, który może znajdować się w relacji orzekającej w stosunku do innego rzeczownika w akuzatiwie³³.

Rozdział III został poświęcony czasom i trybom w języku greckim (s. 30-42). Rozpoczyna się on ogólnym wprowadzeniem omawiającym powyższe zagadnie-

²⁶ Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 27.

²⁷ Zob. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 160.2; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 52-55; Jonczyk, *Wprowadzenie do języka greckiego*, 81; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 68-69; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 31-32; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 80; Turner, *A Grammar of New Testament Greek*, IV, 247; Wallace, *Greek Grammar*, 200-201; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 19-20.

²⁸ Zob. N. Lavidas, „Accusative”, *EAGLL* I, 16-17; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 84; Wallace, *Greek Grammar*, 198.

²⁹ Zob. Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 490-491; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 21-22. Por. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 58-59.

³⁰ Zob. I. Fyktas, „Infinitives (Syntax)”, *EAGLL* II, 233-234; Jonczyk, *Wprowadzenie do języka greckiego*, 80; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 66-67; Lavidas, „Accusative”, 16; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 79; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 489-490; Szamocki, *Greka Nowego Testamentu*, 113; Wallace, *Greek Grammar*, 192-197; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 18-19.

³¹ „If the subject of the action expressed by the infinitive is different from that of the governing verb, it appears in the accusative” (Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 55-56).

³² „The alternative construction with the infinitive (+ subject accusative) represents a Classical usage, which is retained in the mainly by the ‘literary’ authors (Paul and Luke)” (Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 58).

³³ Zob. Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 65-66; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 78; Wallace, *Greek Grammar*, 190-192.

nia dotyczące form czasownikowych. Ostatni paragraf (1.3) tej części podręcznika przedstawia zagadnienie odniesienia czasów gramatycznych do czasu w znaczeniu chronologicznym („Absolute and Relative Time”). D. P. Bécharde w tej części swego opracowania syntaksy greki biblijnej omówił w sposób bardzo syntetyczny znaczenie aspektu czynności w rozumieniu greckich czasów gramatycznych. Poprawnie przedstawił też znaczenie absolutne (tryb oznajmujący) i względne (bezokolicznik i imiesłów) odniesienie stopnia czasowego czasów gramatycznych do czasu chronologicznego, w których czynność jest wyrażona³⁴. Po wprowadzeniu studenta w tę dość skomplikowaną problematykę właściwego rozumienia czasów gramatycznych w języku greckim autor składni omówił poszczególne czasy gramatyczne i ich użycie. W *praesens* zwrócił uwagę jedynie na trzy rodzaje użycia tego czasu: *historicum*, *pro futuro* i *gnomicum*. Pomiął milczeniem czas teraźniejszy progresywny³⁵, iteratywny³⁶, zwyczajowy³⁷, perfektywny³⁸ i chwilowy³⁹. Jest to dość poważne zaniedbanie we właściwym i pełnym przedstawieniu użycia czasu teraźniejszego w języku greckim.

Omawiając czas przyszły, autor *Syntax of New Testament Greek* stwierdził, że wskazuje on jedynie stopień czasowy, pozostawiając aspekt jako nieokreślony. Poinformował, że *futurum* może czasem zastępować *coniunctivus* i *imperativus*. Uczynił to w dwóch zdaniach (uzasadniając to wpływem LXX na grekę nowotestamentową), nie podał żadnego przykładu obrazującego to zjawisko składniowe, co powoduje, że student nie jest w stanie zauważyć go i rozpoznać w tekście oryginalnym Nowego Testamentu⁴⁰. Nie wspomniał też, że grecki czas przyszły może mieć aspekt niedokonany⁴¹, jak i dokona-

³⁴ Zob. Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 305.

³⁵ Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 84-85; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 255-256; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 125-126; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 308; Wallace, *Greek Grammar*, 518-519.

³⁶ Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 85-86; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 257-258; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 310; Wallace, *Greek Grammar*, 520-521.

³⁷ Zob. Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 311; Wallace, *Greek Grammar*, 521-522.

³⁸ Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 89-90; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 263-264; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 314; Wallace, *Greek Grammar*, 532-533.

³⁹ Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 89; E. De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses in New Testament Greek* (Edinburgh: T&T Clark ³1898) 9; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 259-260; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 129; Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek*, 63; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 307; Wallace, *Greek Grammar*, 517-518.

⁴⁰ Zob. Bécharde, *Syntax of New Testament Greek*, 33.

⁴¹ Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 95-96; De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 31; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 270; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 137-138; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 356; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 873-874, 942; Wallace, *Greek Grammar*, 568.

ny⁴², choć czas ten nie jest bezpośrednio związany z żadnym z nich i nie implikuje ich jednoznacznie. Nie uwzględnił w swym opracowaniu również *futurum gnomicum*⁴³.

Prezentacja greckiego *impeperfectum* została ograniczona do stwierdzenia, że czas ten wyraża czynność przeszłą, która była w toku swego rozwoju (*imperfectum* progresywne) lub była powtarzana w przeszłości (*imperfectum* iteratywne). D. P. Béchard wskazał, że *imperfectum* występuje również z czasownikami wyrażającymi pytanie, nakaz, a także opisującymi okoliczności. Zwrócił uwagę na *imperfectum* wolitywne⁴⁴, ale nie uwzględnił istnienia *imperfectum* chwilowego⁴⁵ i ingresywnego⁴⁶.

Następnie autor przedstawił aoryst. Omówił jedynie trzy rodzaje tego greckiego czasu gramatycznego: ingresywny, kompleksywny i gnomiczny⁴⁷. Nie przedstawił jednak aorystu efektywnego⁴⁸, *epistularis*⁴⁹, proleptycznego⁵⁰ i aorystu w funkcji czasu zaprzeczonego⁵¹.

Omawianie czasów w rozdziale III autor *Syntax of New Testament Greek* zakończył pobieżną i bardzo krótką (zaledwie dwa zdania; zob. s. 36) prezentacją obejmującą równocześnie *perfectum* i *plusquamperfectum*. Stwierdza, że pierw-

42 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 96-97; De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 32-35; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 273; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 357.

43 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 98; De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 36; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 273; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 138; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 360.

44 Zob. Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 34-35.

45 Zob. Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 324; Wallace, *Greek Grammar*, 542-543.

46 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 95; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 266; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 133; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 322; Wallace, *Greek Grammar*, 544-545.

47 Zob. Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 35-36.

48 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 100-101; De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 21; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 292-293; Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek*, 65; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 333; Wallace, *Greek Grammar*, 559-561.

49 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 102; De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 21; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 294-295; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 121; K. L. McKay, *A New Syntax of the Verb in the New Testament Greek. An Aspectual Approach* (Studies in Biblical Greek 5; New York: Peter Lang 1994) 48-49; C. F. D. Moule, *An Idiom Book of New Testament Greek* (Cambridge: Cambridge University Press 21960) 12; Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek*, 66; A. Paciorek, *Elementy składniowe biblijnego języka greckiego* (Studia Biblica 2; Kielce: Instytut Teologii Biblijnej „Verbum” 2001) 79; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 334; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 845; Wallace, *Greek Grammar*, 562-563.

50 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 103-104; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 295-296; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 121; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 335; Wallace, *Greek Grammar*, 563-564.

51 Zob. De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 22-23; McKay, *A New Syntax of the Verb*, 47; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 338.

szy z nich przedstawia czynność dokonaną w przeszłości, której skutki trwają w teraźniejszości, drugi zaś – czynność dokonaną w przeszłości, której skutki trwały w przeszłości⁵². Należy podkreślić, że tak pobieżne przedstawienie tych dwóch czasów jest niepełne i poważnie zubaża ich użycie w biblijnej grece⁵³.

W paragrafie 3. rozdziału III D. P. Béchard przedstawił, jak należy rozumieć czas w trybie rozkazującym i w koniunktywie. Uczynił to dość nietypowo, ponieważ omówił najważniejsze, choć, podobnie jak w wypadku trybu oznajmującego poszczególnych czasów w paragrafie 2., nie wszystkie funkcje składniowe tych dwóch trybów. Stwierdził, że zarówno *imperativus* jak i *coniunctivus* mogą wyrażać nakazy, zakazy oraz napomnienia/zachęty. O ile użycie imperatywu można uznać za wystarczające i wyczerpujące główne funkcje składniowe tego trybu w grece biblijnej, to prezentacja funkcji składniowych koniunktywu jest niewystarczająca i dość poważnie ograniczona. Brakuje omówienia *coniunctivus deliberativus/dubitativus*⁵⁴, występowania tego trybu w emfaticznym zaprzeczeniu odnoszącym się do przyszłości⁵⁵ oraz użycia go w wielu konstrukcjach, w których on występuje. W odniesieniu do tych ostatnich autor gramatyki czyni to w jakiejś mierze w dalszej części swego opracowania, jednak wiadomości dotyczące użycia koniunktywu są rozproszone i poprzez to raczej trudne do uchwycenia i pełnego poznania. Lepiej byłoby omówić je w paragrafie poświęconemu temu trybowi, tak aby uczący się greki mieli w jednym miejscu zebrane w pewną syntetyczną całość wszystkie wiadomości dotyczące koniunktywu.

Omawiając w paragrafie 4. bezokoliczniki i w paragrafie 5. imiesłowy, autor *Syntax of New Testament Greek* skupił się całkowicie na ich aspekcie. Należy zauważyć, że podał on jedynie dwa przykłady ilustrujące użycie bezokolicznika, które nie są wystarczające do pełnego i wyczerpującego zobrazowania użycia go w różnych czasach, ponieważ zawierają jedynie *infinitivus praesentis*

52 Zob. Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 36-37.

53 Zob. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 340-347; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 104-109; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 297-306; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 133-137; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 339-354; Wallace, *Greek Grammar*, 572-586; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 126-130; Zerwick, *Biblical Greek*, § 285-291.

54 Zob. De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 76-78; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 167; Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek*, 78; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 385; Wallace, *Greek Grammar*, 465-468; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 139.

55 Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 119-120; C. R. Campbell, *Verbal Aspect, the Indicative Mood, and Narrative. Soundings in the Greek of the New Testament* (Studies in Biblical Greek 13; New York: Peter Lang 2007) 58; De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 76, 78; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 205-206; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 168-169; Moule, *An Idiom Book of New Testament Greek*, 22; Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek*, 78; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 387; Wallace, *Greek Grammar*, 468-469.

(Dz 11,28) i *futuri* (Dz 3,3). Brakuje przykładu użycia i odpowiedniego oddania *infinitivus aoristi*, który przecież w Nowym Testamencie występuje znacznie częściej niż *futuri*.

Również w tym (III) rozdziale podręcznika można dostrzec pewne braki odnoszące się do samych tekstów greckich cytowanych przez autora jako przykłady, jak również do tłumaczenia tekstów biblijnych na język angielski. Np. na s. 42 D. P. Béchard cytuje drugą część wersetu 1 Tes 4,8 (τὸν δόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς), podczas gdy 28 wydanie Nestle – Alanda podaje: τὸν [καὶ] διδόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς. Cytowane przez siebie słowa greckie autor składni tłumaczy: „the one who gives you His Holy Spirit”, tak jakby w przytoczonym przez niego tekście było *participium praesentis*, a nie *aoristi*. Podobna nieścisłość występuje w tłumaczeniu tekstu greckiego na język angielski w wypadku Dz 18,27 na s. 42.

W rozdziale III pojawia się także niekonsekwencja. D. P. Béchard rozdział ten zatytułował: „Verbal Tenses and Moods”. We wstępie stwierdza, że w języku greckim istnieją cztery tryby (*indicativus*, *coniunctivus*, *optativus* i *imperativus*⁵⁶), a w końcowej części tego rozdziału przedstawia, w jaki sposób *infinitivus* i *participium* (formy bezosobowe czasownika, które w gramatykach języka greckiego powszechnie nie są uważane za tryby, co przyznaje również sam autor *Syntax of New Testament Greek*) odnoszą się do czasu i wyrażają jego stopień. Autor powinien raczej zmienić tytuł rozdziału III tak, aby odpowiadał w sposób właściwy treściom w nim umieszczonym.

Rozdział IV swego opracowania składni greki nowotestamentowej D. P. Béchard poświęcił funkcjom syntaktycznym imiesłowu (s. 43-54). Na początku (par. 1), w wiadomościach ogólnych dotyczących tej formy nieosobowej czasownika, podał definicję *participium* oraz omówił jego czas i aspekt. W paragrafie 2. przedstawił jego główne funkcje składniowe w języku greckim („Major Uses of the Participle”). Podzielił je na trzy grupy: użycie atrybutywne, okolicznikowe i uzupełniające. Niestety, nie przedstawił użycia predykatywnego⁵⁷, a skoro zaprezentował atrybutywne, to brak orzeczeniowego zadziwia. Następnie autor gramatyki omówił przysłówkowe użycie imiesłowów. Uczynił to w sposób bardzo interesujący, ponieważ posługując się tym samym zdaniem ukazał różne możliwości interpretacji *participium*, które w nim występuje. Uświadamia to uczącemu się greki, jak trudne i różnorodne może być właściwe odczytanie funkcji składniowej imiesłowu użytego jako okolicznik (przysłówek). Z drugiej

⁵⁶ Zob. Béchard, *Syntax of New Testament Greek*, 30.

⁵⁷ „From the adjectival standpoint all participles that are not attributive are predicative [...] The predicate participle is simply the adjective in the predicate position” (Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 1108). Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 144-145; De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 167-169; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 207-208; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 420; Wallace, *Greek Grammar*, 618-619.

jednak strony należy zwrócić uwagę, że D. P. Béchard omówił *participium* tylko jako okolicznik czasu, przyczyny, sposobu i warunku. Nie wspomniał o użyciu go jako okolicznika celu, przyzwolenia, skutku i środka⁵⁸. Być może zostało to spowodowane wyborem zdania, którym posłużył się w omawianiu przysłówkowego użycia imiesłowu. W każdym razie nie przedstawił w pełni wszystkich możliwych funkcji *participium* użytego jako okolicznik. W trzeciej części paragrafu 2. autor gramatyki omówił uzupełniające użycie imiesłowu. Polega ono na tym, że *participium* dopełnia formę osobową czasownika, który może wyrażać: emocje; rozpoczęcie, zakończenie lub trwanie; postrzeganie lub poznanie, oraz występuje po czasownikach λανθάνειν, φθάνειν i τυγχάνειν (s. 48-51).

W paragrafie 3. rozdziału IV autor *Syntax of New Testament Greek* zaprezentował szczególne konstrukcje w biblijnym języku greckim, w których występuje *participium*. Rozpoczął od konstrukcji peryfrastycznej. Omówił jej budowę i znaczenie, ale niestety ograniczył ją jedynie do odpowiednika *imperfectum*, czyli *participium presentis* + *imperfectum* czasownika εἶναι. Sugerując wprost, że jest to jedyna forma tej konstrukcji w Nowym Testamencie. Jest to bardzo duże uproszczenie i ograniczenie tejże konstrukcji, która w grece nowotestamentowej ma jeszcze kilka innych postaci, a co za tym idzie – znaczeń⁵⁹. Następnie D. P. Béchard skupił się na pleonastycznym i niezależnym użyciu imiesłowu, stwierdzając, że są one wyrazem wpływów języków semickich na biblijną grekę.

Rozdział V *Syntax of New Testament Greek* został poświęcony funkcjom syntaktycznym bezokolicznika. Podobnie jak rozdział poprzedni, również ten rozpoczyna się ogólnym wprowadzeniem, w którym autor podał definicję tej formy bezosobowej czasownika, omówił jej aspekt oraz zapowiedział podstawowe jej funkcje składniowe, czyli substantywizowane, i użycie przysłówkowe. W paragrafie 2. D. P. Béchard skoncentrował się na użyciu infinitiwu jako rzeczownika odsłownego. Najpierw omawia substantywizowany bezokolicznik jako podmiot czasowników bezosobowych (np. δεῖ czy ἔξεστιν) i wyrażen typu δυνατὸν εἶναι lub καλὸν εἶναι⁶⁰. D. L. Mathewson i E. B. Emig stwierdzają, że *infinitivus* może być rozumiany jako gramatyczny podmiot czasowników bezosobowych, nawet

58 Zob. Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 327-335; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 214-216; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 422-430; Wallace, *Greek Grammar*, 622-640; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 152-157.

59 Zob. Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 341-344; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 223-225; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 433-441; Wallace, *Greek Grammar*, 647-649; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 161-162.

60 Zob. W. W. Goodwin, *Greek Grammar* (London: Bristol Classical Press 2004) § 898 i § 1517; S. Kalinkowski, *Ελληνιστὶ εἰδέναι. Język grecki. Podręcznik dla studentów teologii* (Lingua Sacra 1; Warszawa: Verbinum 2012) 39; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 369; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 1058-1059; H. W. Smyth, *Greek Grammar* (Harvard: Harvard University Press 21984) § 1984-1985; Wallace, *Greek Grammar*, 600-601; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 173.

jeśli będzie zinterpretowany jako ich dopełnienie⁶¹. Tę drugą interpretację (bezokolicznik jako dopełnienie) potwierdzają M. Auerbach i M. Golias⁶². Należy jednak zwrócić uwagę, że jeśli w przytoczonych przez D. P. Bécharda przykładach obrazujących użycie urzeczownikowionego bezokolicznika jako podmiotu (Mt 15,20; 20,23; Flp 1,21; Dz 5,29 i Mt 12,10; s. 56-57) można rzeczywiście tak go interpretować, to w ostatnim z podanych przykładów (Mk 9,5: καλὸν ἐστὶν ἡμῶς ὥδε εἶναι; s. 57) powyższa interpretacja jest raczej niemożliwa, ponieważ w wypadku tego tekstu mamy do czynienia z konstrukcją ACI, której autor podręcznika nie dostrzegł w tym tekście, a przynajmniej odnosi się takie wrażenie.

Infinitivus z rodzajnikiem lub bez niego może też być użyty jako dopełnienie bliższe czasowników przechodnich. Jego użycia jako dopełnienia domagają się także niektóre czasowniki greckie, np. wyrażające postrzeganie, wskazywanie i mówienie, choć jak zaznacza autor gramatyki mogą one łączyć się z ὅτι + czasownik w formie osobowej lub z ACI. Do tej kategorii składniowej (substancywizowane lub rzeczownikowe użycie bezokolicznika) D. P. Béchard zalicza również *infinitivus appositionis* i *infinitivus epexegeticus*. Obie te kategorie składniowe bezokolicznika zostały poprawnie przedstawione i nie utożsamione ze sobą, lecz omówione oddzielnie. Wszystkie trzy przykłady, które mają przybliżyć użycie *infinitivus epexegeticus* (Łk 10,19; 24,25 i Dz 14,9; s. 59) zawierają jednak urzeczownikowiony w genetiwie bezokolicznik (τοῦ + *infinitivus*). Powyższa konstrukcja wyraża raczej zdanie podrzędne celowe (*infinitivus finalis*)⁶³ niż jest bezokolicznikiem wyjaśniającym, jak to określił autor. Potwierdza to on sam w następnym paragrafie (3.1. „Infinitive of Purpose”; s. 60). Jest to już kolejny dość poważny błąd w podręczniku do składni greki Nowego Testamentu. Należałoby wybrać inne przykłady obrazujące użycie bezokolicznika w funkcji wyjaśniającej.

W ostatnim, 3. paragrafie rozdziału V autor gramatyki przedstawił przysłówkowe użycie bezokolicznika w biblijnym języku greckim. Najpierw został omówiony bezokolicznik, który wyraża cel. W podparagrafie tym D. P. Béchard nie podał jednak konstrukcji τοῦ + *infinitivus*, o której już mówiliśmy wcześniej (podał ją jednak przy omówieniu bezokolicznika wyrażającego skutek; s. 61),

⁶¹ Zob. Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 195.

⁶² „Łączy się [bezokolicznik – przyp. autora] z czasownikami użytymi nieosobowo lub wyrażeniami nieosobowymi” (M. Auerbach – M. Golias, *Gramatyka grecka* [Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2000] 306). Por. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 393; M. Mikulá, Ελληνιστὶ γινώσκεις. Podręcznik do nauki greki chrześcijańskiej (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa 2013) 210.

⁶³ Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 133; De Witt Burton, *Syntax of the Moods and Tenses*, 157, 161-162; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 362; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 199; McKay, *A New Syntax of the Verb*, 136-137; Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek*, 98; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 401; Szamocki, *Greka Nowego Testamentu*, 121.

oraz ὥστε + *infinitivus* i ὅς + *infinitivus* jako zdań podrzędnych celowych. Prezentacja bezokolicznika wyrażającego skutek nie nasuwa żadnych uwag krytycznych, ponieważ jest dobrze i właściwie przedstawiona. Zdaniem autora omawianej składni *infinitivus* w znaczeniu przyczynowym występuje tylko w konstrukcji διὰ + τὸ + bezokolicznik. Należy jednak zauważyć i podkreślić, że w tej funkcji składniowej może on występować również w innych jeszcze konstrukcjach, a mianowicie: τοῦ + *infinitivus* oraz ἐν τῷ + *infinitivus*⁶⁴. Pozostałe dwie funkcje składniowe bezokolicznika w biblijnym języku greckim (*infinitivus* wyrażający sposób [s. 61-62] i relacje czasowe [s. 62-63]) zostały omówione poprawnie i wyczerpująco. W ostatniej części paragrafu 3. autor gramatyki wskazał czasowniki, które w języku greckim łączą się z bezokolicznikiem.

Rozdział VI *Syntax of New Testament Greek* został poświęcony spójnikom oraz partykułom („Conjunctions and Sentence Adverbs”; s. 65-77). Pierwsze z nich zostały podzielone na „Coordinating Conjunctions” (wśród nich D. P. Béchard wyróżnia spójniki: łączące, przeciwstawne, współzależne, rozdzielające, wprowadzające konkluzję oraz wprowadzające zdania podrzędne przyczynowe) i „Subordinating Conjunctions” (do nich należą spójniki: porównawcze, warunkowe, wprowadzające zdanie podrzędne czasowe, celowe, skutek i przyczynę). Następnie autor analizowanego opracowania składni nowotestamentowej greki przedstawił partykuły, które określił jako „Sentence Adverbs („Modal Particles”)”: emfaticzne γε, pytajniki (οὐ, μή, μήτι, ἄρα), partykuły potwierdzające i zapewniające (ναί, οὐ, οὐχί, δήπου) oraz partykułę ἄν. W ostatnim paragrafie rozdziału VI (par. 4, s. 72-77) zostały zaprezentowane specjalne użycia składniowe niektórych z wcześniej wskazanych spójników (καί, δέ, γάρ, εἰ, ἵνα i ὅτι). Nasuwa się jednak pytanie, czy rzeczywiście ἵνα może wprowadzać życzenie lub zachętę oraz zdanie podrzędne przyczynowe (zob. s. 76)? D. P. Béchard, omawiając funkcje, jakie może pełnić ὅτι, nie wspomniał o użyciu tego spójnika w znaczeniu *recitativum*, tzn., że może on wprowadzać mowę niezależną.

W rozdziale VII składni greki Nowego Testamentu D. P. Béchard omawia przyimki (s. 79-92). Po ogólnym wprowadzeniu, dotyczącym ich funkcji syntaktycznych, autor gramatyki podzielił je i przedstawił według liczby przypadków, z którymi one się łączą. Podał ich znaczenie w zależności od tego, z jakim przypadkiem się łączą (wszystkie powyższe informacje podaje każdy słownik). Zaniebdaniem w niniejszym rozdziale jest brak omówienia przyimków rywalizujących. Co prawda autor wspomniał o tym zjawisku na s. 80⁶⁵ i podał trzy przykłady rywalizacji przyimków (J 1,1; Łk 4,1 i J 1,44), ale zarówno one, jak

⁶⁴ Zob. Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 138; McKay, *A New Syntax of the Verb*, 125; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 404; Wallace, *Greek Grammar*, 592-594; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 167.

⁶⁵ „In certain instances, however, prepositions expressing location/position are used with verbs of motion, and, likewise, prepositions expressing motion/direction are used with stative verb. In these

i wcześniejsza informacja, ograniczają wskazane zjawisko jedynie do przymków wyrażających ruch, co jest poważnym brakiem opracowania D. P. Béchara⁶⁶.

Rozdział VIII został poświęcony dokładnemu przedstawieniu zdań warunkowych w języku greckim (s. 93-101). Autor podręcznika podzielił je na sześć kategorii (par. 1) i każdą z nich omówił. W paragrafie 2. zajął się zdaniami warunkowymi odnoszącymi się do przyszłości: „Future More Vivid Conditional Sentence” i „Future Less Vivid Conditional Sentence”. Pierwsze odpowiadają zdaniom warunkowym *eventualis*, odnoszącym się do przyszłości, drugie zaś – zdaniom warunkowym *potentialis*. W paragrafie 3. autor zaprezentował zdania warunkowe zwykle i ogólne: „Present Simple Conditional Sentence” (odpowiada zdaniu warunkowemu *realis*) i „Present General Conditional Sentence” (odpowiednik zdania warunkowego *eventualis*, odnoszącego się do teraźniejszości). W paragrafie 4. omówił zaś zdania warunkowe *irrealis* („Contrafactual [Unreal] Conditions”). Przykłady, którymi zobrazował poszczególne rodzaje zdań warunkowych, nie pochodzą z Nowego Testamentu, lecz najprawdopodobniej zostały wymyślone przez samego autora gramatyki. Fakt ten z jednej strony ułatwił wyjaśnienie poszczególnych kategorii, z drugiej zaś odrywa studenta od tekstu biblijnego. D. P. Béchard zaledwie tylko wspomniał o zdaniach warunkowych mieszanych⁶⁷. Nie podał żadnego ich przykładu, a jedynie suche stwierdzenie, jak należy je tłumaczyć⁶⁸. Jego wyjaśnienie tego trudnego zagadnienia w składni greki nowotestamentalnej pozostaje teoretyczne i dość enigmatyczne, ponieważ uczący się nie wie, jak je zaaplikować do konkretnych zdań warunkowych tego rodzaju.

W przedostatnim rozdziale *Syntax of New Testament Greek* autor skupił się na wpływach języków semickich na grekę biblijną (s. 103-117). Jest to ważne zagadnienie dotyczące składni biblijnej greki, ponieważ osoby, które studiowały język grecki klasyczny, mogą być zaskoczone pewnymi konstrukcjami i zjawiskami, które występują w greckim tekście Nowego Testamentu, a także w Septuagincie. Według kolejności zostały omówione następujące zjawiska: użycie przypadków (*nominativus pendens*, *genetivus hebraicus* i *dativus* pokrewny – „Cognate Dative”), rodzajnika określonego, zaimków (nieemfatyczne użycie zaimka osobowego i pleonastyczne stosowanie zaimków), stopniowanie przymiotników (*influxus semiticus*), użycie *participium* (konstrukcja peryfrastyczna oraz imiesłowy użyte pleonastycznie), specyficzne użycie przymków (εἰς + *accusativus* jako orzec-

cases, it is the semantic value of the verb that predominates, and the meaning of the prepositional phrase must be adjusted accordingly” (Béchar, *Syntax of New Testament Greek*, 80).

⁶⁶ Zob. Paciorek, *Elementy składniowe biblijnego języka greckiego*, 41-45; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 239-246; Zerwick, *Biblical Greek*, § 87-111.

⁶⁷ Zob. Béchar, *Syntax of New Testament Greek*, 94-95.

⁶⁸ „In such cases [chodzi o zdania warunkowe mieszane – przyp. autora], the translation formula for the protasis of one type of conditional sentence is to be combined with the translation formula for the apodosis of the other type” (Béchar, *Syntax of New Testament Greek*, 95).

nik, *év* + *dativus* w znaczeniu instrumentalnym, wyrażającym sposób oraz relację czasową, przymyki niewłaściwe oraz semickie wpływy na użycie niektórych wyrażen przyimkowych), a także szczególne użycie spójnika *καί* oraz przeczeń.

Ostatni rozdział opracowania składni greki Nowego Testamentu autorstwa D. P. Bécharda (s. 119-128) został poświęcony regułom akcentowania słów w języku greckim. Jego obecność w opracowaniu syntaksy biblijnego języka greckiego jest zaskakująca i zadziwiająca, ponieważ zawarta w nim treść nie ma żadnego związku z samą składnią grecką. Innymi słowy, jego obecność jest nieuzasadniona i niepotrzebna.

D. P. Béchard w omawianej publikacji pominął zupełnie kwestię zaimków⁶⁹. Być może uczynił tak dlatego, że funkcje składniowe i ich użycie w grece biblijnej nie są zbyt trudne i skomplikowane, tzn. nie sprawiają na ogół większych problemów syntaktycznych. Niekiedy mogą jednak spowodować dość duże trudności bądź być niezrozumiałe, jeśli nie zostaną uwzględnione ich specyficzne użycia, które odbiegają od powszechnie przyjętych norm syntaktycznych. Należą do nich chociażby *attractio relativi* czy też zaniedbanie rozróżnienia zaimków.

Autor *Syntax of New Testament Greek* nie omówił także funkcji składniowych oraz zasad użycia rodzajnika, który przez A. T. Robertsona i D. B. Wallace'a jest uważany za jedno z najbardziej interesujących pól badawczych w składni greki Nowego Testamentu⁷⁰. Pominięcie prawie całkowitym milczeniem (o rodzajniku mowa jest jedynie w rozdziale IX w związku z wpływem języków semickich na użycie go w biblijnym języku greckim; s. 106-107) tego jakże ważnego dla biblijnego języka greckiego zagadnienia⁷¹, rzutującego również na przesłanie teologiczne⁷², jest bardzo poważnym błędem omawianej gramatyki.

Innym zagadnieniem nieuwzględnionym przez D. P. Bécharda w jego opracowaniu składni nowotestamentalnej greki jest kwestia zgodności gramatycznej. Zdaniem L. Cignellego i R. Pierrego jest ona jednym z najważniejszych działów

⁶⁹ Zob. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 227-306; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 390-397; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 35-56; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 150-210; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 676-753; Turner, *A Grammar of New Testament Greek*, IV, 37-50; Wallace, *Greek Grammar*, 315-354; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 71-80; Zerwick, *Biblical Greek*, § 195-223.

⁷⁰ Zob. Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 754; Wallace, *Greek Grammar*, 207.

⁷¹ Zob. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 249-276; Brooks – Winbery, *Syntax of New Testament Greek*, 73-79; Köstenberger – Merkle – Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek*, 151-162; Mathewson – Emig, *Intermediate Greek Grammar*, 72-88; Moule, *An Idiom Book of New Testament Greek*, 106-117; Paciorek, *Elementy składniowe biblijnego języka greckiego*, 60-63; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 86-127; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 754-796; Wallace, *Greek Grammar*, 206-290; Young, *Intermediate New Testament Greek*, 55-69; Zerwick, *Biblical Greek*, § 165-192.

⁷² Tylko jeden przykład zob. A. Piwowar, „Czy *logos* w J 1,1c jest Bogiem czy posiada naturę boską?”, *Misja teologii w uniwersytecie* (red. M. Jodkowski – A. Nalewaj – M. Piechocka-Kłós) (Olsztyn: Wydawnictwo UWM 2015) 217-233.

składni języka greckiego, choć często pomijanym lub marginalizowanym przez gramatyki tego języka⁷³.

Podsumowując omówienie *Syntax of New Testament Greek*, należy stwierdzić, że publikacja ta może zostać uznana co najwyżej za „podręcznik” do składni biblijnego języka greckiego Nowego Testamentu na poziomie podstawowym. Zawiera bowiem najważniejsze informacje (choć nie wszystkie) dotyczące zagadnień, którym jest poświęcona, ale z całą pewnością nie omawia całej syntaksy biblijnej greki. W niniejszej recenzji zostały wskazane nieobecne w tym opracowaniu najważniejsze kwestie składniowe. Pominięcie ich sprawia, że gramatyka D. P. Béchara nie może zostać uznana za należącą do poziomu nawet średniozaawansowanego. Jest to raczej wprowadzenie do składni biblijnej greki niż jej opracowanie pretendujące do omówienia na poziomie całościowym lub nawet pogłębionym. Student po zapoznaniu się z nim i przyswojeniu sobie zawartych w nim wiadomości na pewno spotka się z wieloma zagadkami i trudnościami w syntaktycznej analizie tekstu Nowego Testamentu.

Kolejnym brakiem *Syntax of New Testament Greek* jest zbyt mała liczba przykładów. Na ogół każde zjawisko syntaktyczne zostało zobrazowane dwoma, najwyżej trzema przykładami. Zdarza się jednak często, że autor podał tylko jeden przykład, w którym można dostrzec omówione teoretycznie zjawisko. Podkreślić należy także, że w tłumaczeniach na język angielski niektórych z podanych przykładów D. P. Béchara nie oddał w należyty sposób analizowanych przez siebie zjawisk składniowych. Może spowodować to dość duży zamęt w umyśle uczącego się syntaksy greckiej, ponieważ nie będzie on wiedział, jak poprawnie należałoby oddać je w tłumaczeniu na język współczesny, a przynajmniej, jak je dokładnie rozumieć. Konieczne jest więc poprawienie niektórych z podanych tłumaczeń tak, aby we właściwy i wyraźny sposób oddawały specyfikę tekstu greckiego i jego interpretację składniową. Ponadto niektóre teksty greckie podane jako przykłady, w których omawiane teoretycznie zjawisko składniowe występuje, mogły zostać dobrane przez autora z większą starannością, tak aby w bardziej właściwy sposób zobrazować podane zagadnienia składniowe.

⁷³ Zob. L. Cignelli – R. Pierri, *Sintassi di greco biblico. Quaderno I.A: Le concordanze* (SBFA 61; Jerusalem: Franciscan Printing Press 2003) 21. Por. Blass – Debrunner, *A Greek Grammar*, § 131-137; Cignelli – Pierri, *Sintassi di greco biblico. I.A: Le concordanze*; Piwowar, *Składnia języka greckiego*, § 591-602; Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament*, 402-416; Turner, *A Grammar of New Testament Greek*, IV, 311-317; Zerwick, *Biblical Greek*, § 1-21.

Bibliografia:

- Auerbach, M. – Golias, M., *Gramatyka grecka* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN ⁵2000).
- Béchar, D. P., *Syntax of New Testament Greek. A Student's Manual* (SubBi 49; Roma, Gregorian & Biblical Press 2018).
- Benvenuto, M. C., „Genitive”, *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics* (ed. G. K. Giannakis) (Leiden – Boston: Brill 2014) II, 4-7.
- Blass, F. – Debrunner, A., *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature* (Chicago: University of Chicago Press 1961).
- Brooks, J. A. – Winbery, C. L., *Syntax of New Testament Greek* (Lanham, MD: University Press of America 1988).
- Campbell, C. R., *Verbal Aspect, the Indicative Mood, and Narrative. Soundings in the Greek of the New Testament* (Studies in Biblical Greek 13; New York: Peter Lang 2007).
- Cignelli, L. – Pierri, R., *Sintassi di greco biblico. Quaderno I.A: Le concordanze* (SBFA 61; Jerusalem: Franciscan Printing Press 2003).
- Fykias, I., „Infinitives (Syntax)”, *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics* (ed. G. K. Giannakis) (Leiden – Boston: Brill 2014) II, 229-236.
- Goodwin, W. W., *Greek Grammar* (London: Bristol Classical Press ²2004).
- Jonczyk, W., *Wprowadzenie do języka greckiego Nowego Testamentu* (Pracownia Biblijna 1; Kraków: Wydawnictwo WAM 2014).
- Kalinkowski, S., *Ἑλληνιστὶ εἰδέναι. Język grecki. Podręcznik dla studentów teologii* (Lingua Sacra 1; Warszawa: Verbinum 2012).
- Köstenberger, A. J. – Merkle, B. L. – Plummer, R. L., *Going Deeper with New Testament Greek. An Intermediate Study of the Grammar and Syntax of the New Testament* (Nashville, TN: B&H Academic 2016).
- Lavidas, N., „Accusative”, *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics* (ed. G. K. Giannakis) (Leiden – Boston: Brill 2014) I, 13-19.
- Mathewson, D. L. – Emig, E. B., *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Baker Academic 2016).
- McKay, K.L., *A New Syntax of the Verb in the New Testament Greek. An Aspectual Approach* (Studies in Biblical Greek 5; New York: Peter Lang 1994).
- Mikuła, M., *Ἑλληνιστὶ γινώσκεις. Podręcznik do nauki greki chrześcijańskiej* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa 2013).
- Moule, C. F. D., *An Idiom Book of New Testament Greek* (Cambridge: Cambridge University Press ²1960).
- Nunn, H. P. V., *A Short Syntax of New Testament Greek* (Cambridge: Cambridge University Press 1912).
- Paciorek, A., *Elementy składniowe biblijnego języka greckiego* (Studia Biblica 2; Kielce: Instytut Teologii Biblijnej „Verbum” 2001).
- Piowar, A., „Czy *logos* w J 1,1c jest Bogiem czy posiada naturę boską?”, *Misja teologii w uniwersytecie* (red. M. Jodkowski – A. Nalewaj – M. Piechocka-Kłós) (Olsztyn: Wydawnictwo UWM 2015) 217-233.
- Piowar, A., *Składnia języka greckiego Nowego Testamentu* (Materiały Pomocnicze do Wykładów z Bibliotyki 13; Lublin: Wydawnictwo KUL ²2017).

- Robertson, A. T., *A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research* (New York: Broadman Press 1914).
- Smyth, H. W., *Greek Grammar* (Harvard: Harvard University Press ²1984).
- Szamocki, G., *Greka Nowego Testamentu* (Pelplin: Bernardinum ²2004).
- Turner, N., *A Grammar of New Testament Greek, IV, Style* (London – New York: T&T Clark 1976).
- Wallace, D. B., *Greek Grammar: Beyond the Basics. An Exegetical Syntax of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Zondervan 1996).
- De Witt Burton, E., *Syntax of the Moods and Tenses in New Testament Greek* (Edinburgh: T&T Clark ³1898).
- Young, R. A., *Intermediate New Testament Greek. A Linguistic and Exegetical Approach* (Nashville: Broadman & Holman Publishers 1994).
- Zerwick, M., *Biblical Greek* (SubBi 41; Roma: Gregorian & Biblical Press 2011).

